

Sužena svijest

Uobičajeno je da se danas kaže kako su ljudi, posebno mladi, mnogo više obrazovani, informisani, lakši za putovanja i komunikaciju. Da nikada nije postojao napredak ljudskog uma kao što postoji danas! Da se sve promijenilo! Da se upravo danas dosežu granice ljudskog progressa! Zamislite kako bi danas svijet izgledao čovjeku koji je umro prije 50 godina? Kako bi neki prađed bio ponosan na unuka koga bi vidio sa mindušom., sa mobilnim umjesto džeferdara, vidio toliko kola, TV u boji, izloge pune strane robe, kompjutere, internet! Prađed bi bio toliko iznenađen svojim unukom i svijetom gdje žive njegovi nasljednici, da bi se vjerovatno opet vratio na nebo!

Da li se svijet zaista toliko promijenio? Da li su se toliko promijenile bazične vrijednosti? Da li se i kako promijenilo ljudsko mišljenje?! Da li su se toliko promijenile ideje? U čemu je promjena u ljudskom načinu razmišljanja?! Kao da smo zarobljeni tezom da je napredak, odnosno progres imanentan čovjeku i civilizaciji? Da je neizbježan jer dolazi kao rezultat vremena? Ta je vjera bila posebno snažna u socijalizmu. Koliko se sve preduzeća i sportskih timova imalo ime „Progres“ ili „Napredak“!? To je nekada bila riječ ravna danas riječi „globalizacija“: ona je sintetička paradigma tog vremena, kao i globalizacija ovog današnjeg! I danas postoji vjera: svaki sljedeći je bolji! Od njega počinje da živi svijet! Da li je baš tako?

Ipak ja se pitam šta će ostati od ove civilizacije u nasljedstvo nekim drugim civilizacijama, kroz nekoliko stotina ili hiljada godina? Da li smo mi toliko napredniji? Zar Atina nije ostavila Akropolj? Zar Rimsko carstvo nije ostavilo Koloseum? Zar srednji vijek nije ostavio hramove? Izgleda da će naša civilizacija kao svoj simbol ostaviti velike trgovinske centre!

U komparaciji civilizacija mene ipak interesuje jedno drugo pitanje: Kako to da su Aristotel i Platon i poslije više od 3000 godina idejni utemeljivači današnje civilizacije? Kako to da ljudi iz vremena koje nije imalo baš ništa ni nalik ovim blagodatima koje danas imamo, i dalje budu u našim knjigama? Da budu naši učitelji! Pokušavam da zamislim koji bi to filozof današnjice mogao biti filozofski učitelj neke buduće civilizacije kroz 3000 godina! Ne pada mi na pamet! „Vrijeme je majstorsko rešet!“ kazao je Njegoš!

Vjerovatno nisam jasan studentu – čitaocu koji se već pita: „Pa u čemu je ovdje poenta?“. Ja pokušavam da postavim pitanje: „Koji su to uslovi opredijelili snagu misli Aristotela i Platona, da se ta filozofska snaga osjeća i danas?“. Odnosno, to je pitanje: Ko su filozofski faunderi današnje civilizacije? Ko su ABC današnje filozofije? ABC su: Aristotel, Buda i Confucije!

Ne usudujem se reći da poznajem grčku filozofiju, bez obzira što sam je dugo proučavao. Niti da znam historiju Sparte i Atine, iako sam je ne samo samostalno učio, već i posjećivao neke cikluse predavanja. Desetine pročitanih knjiga o Konfučiju su daleko od toga da sam razumio tog filozofa, „učitelja svih učitelja“! Zapravo, uvijek me je mučilo pitanje kako je nastala tako snažna filozofska misao u tim „primitivnim“ uslovima, uslovima bez kompjutera, interneta, elektronske trgovine,... Kako je tako „nazadna“ sredina dala tako jake umove. Siguran sam da na ova pitanja odgovara na desetine već napisanih knjiga! Ipak, ja imam svoj doživljaj odgovora na ovo pitanje! Nije važno da li je tačan ili ne! Važno je da je to proizvod mog razmišljanja i traženja odgovora. Samo ono što sam istražiš, unutrašnje misaono doživiš i ako si sposoban da to prepoznaš u pojavnom svijetu oko sebe, tada si na putu ka neznanju! Samo si tada na putu ka tom neograničenom omotaču našeg znanja! Zaista neznanje je kao horizont: što mu se više približavaš da ga osvojiš, to se ono više udaljava. I nikad nije dostižno!

„Pretvaranje“ znanja u neznanje je težak i dug proces! Vječan proces! Ali je zato pretvaranje neznanja u znanje, predstavljanje neznanje znanja mnogo kao lakše i češće. „Znam da ništa ne znam“ rekli su i Sokrat i Seneka.

Ja sam za sebe našao tri ključna objašnjenja zašto je „to nazadno vrijeme“ dalo takve umove.

1. **Veza sa prirodom**. Veza sa životom! Veza sa jednostavnošću i prirode i života. Mnoge filozofske misli prepoznate su u životu, svakodnevnim pojavama. Tako je npr. Platon kazao da vaspitavanje djece počinje 100 godina prije njihovog rođenja. On je to sistematizovao iz ponašanja ljudi na bračnom tržištu gdje su iskusni očevi savjetovali sinove: „Vidi majku, pa uzmi devojkul“. Ili u činjenici da je grčki seljak uvijek ostavljao za priplod junice od najbolje krave, dvizice od najbolje ovce,...
2. **Nepostojanje jednog Boga!** To znači, nepostojanje vrhovnog autoriteta! Svako je sam birao svoje bogove i boginje! Niko se nije klanjao samo jednom bogu! Zevs je bio glavni, ali ne i jedini. Bolje reći niko se nije plašio samo jednog boga. Plašio se od više bogova. A kad se od svakoga plašite, najčešće te više nije strah ni od koga- Želiš i da se sa nekim boriš za svoja prava. Da li je pojava Isusa Hristosa kao jedinog Boga značila i veliki historijski zaokret u načinu razmišljanja ljudi- to je pitanje za razmišljanje i raspravu. Da li je Isus inspirator mnogih kasnijih diktatora u historiji civilizacije i to je za kritičko prosuđivanje! Da li je taj Nazarećanin bio najbolji menadžer u ljudskoj historiji, a apostoli najveći marketing stručnjaci, i to su pitanja interesantna za rasprave u savremenom menadžmentu!
3. **Liberalna nepredstavnička demokratija!** Odnosno snaga svakog pojedinca! Svi stanovnici države koji su imali pravo glasa su učestvovali u odlučivanju. Svako je osjećao sebe i svoju snagu. Svako je izražavao svoje mišljenje! I često zbog toga bio kažnjen, ubijen,... Sokrat na primjer. Mnogi ni danas nemaju simpatije prema vladavini većine (partija, elita,...), već su mnogo bliži **vladavini svih**, odnosno **vladavini pojedinca**. Zar ako danas elektronski trgovimo, kupujemo karte za svjetsko prvenstvo u fudbali u Njemačkoj, rezervišemo hotele za ljetovanje,... zar ne možemo i elektronski da glasamo za ključne odluke koje nas se tiču? Zašto ne

iskoristimo iskustvo Grčke i naše tehnološke mogućnosti. Ako mi kao kontraargument neko navede činjenicu da samo par procenata stanovništva koristi računare, onda je moje kontra pitanje: „Pa o kakvom informatičkom društvu govorite?“. Zar to nije vladavina informatičke elite? Zar to nije vladavina manjine u ime većine?

Zapravo, meni se čini da su ljudi tog davnog vremena imali mnogo više otvorenu svijest, bili su mnogo više „open minded“ nego danas! Imam utisak da su bili bliže realnom životu i problemima nego što su to ljudi danas! Manje su se bavili konstrukcijama, planovima i sl, već su se svakodnevno borili za sebe i svoj život. Nisu očekivali da ih neko drugi brani od naprijatelja. Sami su morali da se bore za slobodu...

Da li su čak i naši pradedovi bili bliže životu i sebi nego mi danas?! Da li smo mi možda žrtve umišljenog znanja i inercionog načina razmišljanja? Da li je globalizacija možda unifroma sama i način razmišljanja; kao što je uniforma način oblačenja, stanovanja, prevoza,...

Da li smo danas više sposobni da učimo ili da studiramo neku životnu situaciju?

Učenje je oponašanje! Studiranje je razmišljanje!

Učenje je rješavanje situacija po naučenom receptu – uvijek isto! Studiranje je rješavanje istog problema u različitiom vremenu uvijek na poseban način.

Učenje je vezano za naše animalne korijene (čovjekolike majmune). Studiranje je vezano za naš ljudski um, ljudsku dušu, za ono što nas razlikuje od naših pra-pra-predaka!

Učenje je osnov kolektivism – studiranje osnov individualizma!

Učenje nameće gomilu – studiranje slobodnog pojedinca!

Jedno objašnjenje: i učenje i studiranje su pojmovi uobičajno vezani za školu i fakultet, kao institucije koju pohađaju djeca i studenti? Ne! U ovom kontekstu se radi o širem shvatanju ovih pojmova, radi se o školi i fakultetu **života**! O tome kako se pojedinac odnosi prema životu, prema shvatanju života, prema očekivanju u životu, prema svakodnevnim problemima!

Riječju, da li je naš život **imitacija** – kroz učenje tuđih života, ili je naš život **stvaranje** – studiranje života, traženje sopstvenog umjesto univerzalnog (imitatorskog) stila života! Imitiranje života je nekritičko prihvatanje svega i svačega, odnosno „mozak na otavu“! Kreativno shvatanje života je kritički odnos prema svemu onome što se dešava oko nas, svih pojava, svih događaja iz naših života! Ništa se ne prihvata „zdravo za gotovo“!

U čemu je suštinska razlika između pojedinca i društva, koji se oslanjaju na „majmunsku imitaciju“ i društva koje teži drugojakosti, autentičnosti, kreativnosti, osobnosti, širini svijesti; društva koje traži autentične puteve preživljavanja; otvorenost razmišljanja; shvatanja stvarnosti; snazi akcije pojedinca; hrabrosti pojedinca!

Mi smo danas još uvijek kolektivno društvo! Odnosno imitatorsko društvo! Masa! Gomila!

Što su karakteristike psihologije gomile?

Davne 1895. godine Le Bon je objavio knjigu: „Psihologija gomile“. Njen hrvatski prevod iz 1920 mi je nekim čudom dospio u ruke dok sam bio student. Od tada do danas mnoga pitanja iz te knjige me muče! O mnogima sam raspravljao sa ljudima za koje sam mislio da mogu razumjeti moje dileme! Posebno sa mojim profesorom i prijateljem Boškom Gluščevićem!

Šta je ključna ideja te knjige?!

Le Bon je prepoznao opasnost nadiruće kolektivističke (socijalističke) ideje u 19 vijeku! Zaista, dvadeseti vijek je bio vijek gomila: nacizam, komunizam! To su bile nove revolucionarne gomile! A kako se ponaša gomila? Da li ona ima svoju psihologiju, kao što pojedinac ima svoju psihologiju?

Da! Gomila ima svoju psihologiju! One imaju tzv. **kolektivnu psihologiju!**

Kolektivna psihologija je nastala kao suprotnost **individualnoj psihologiji**. Individualna psihologija je počivala na introspekciji kao samoopažanju, a ne kao spoljašnjem posmatranju, odnosno objašnjenju ponašanja čovjeka silama izvan njega, kao što to rade prirodne nauke. Individualna psihologija je pokušala da ponašanje čovjeka a time i istorijske zakonitosti tumači samo individualnim motivima i doživljajima. Kolektivna psihologija je pošla od principa koje je već Hegel nazirao: „Cjelina nije jednostavan zbir pojedinih djelova. Cjelina je veća od zbira svojih djelova!“

U duhu teze o kojoj raspravljamo to znači: **Gomila je više od pojedinaca!** To je vjera da su stvaralačke sposobnosti gomile veće od stvaralačkih sposobnosti pojedinaca!

Da li je baš tako?

Više puta sam čitao knjigu Le Bona ali i druge knjige iz oblasti kolektivne psihologije. Možda sam ih praktično počeo shvatati kada su počeli prvi mitinzi sa kraja 80'ih! Sve što je pisano u knjizi – vidjelo se na mitingu. Vidjelo se u kolektivnom načinu razmišljanja svih članova gomile – i kada nisu bili u gomili!

Histerija je duh gomile! Histerija je stanje pogodno za hipnozu! Odnosno, nema razlike između „histerične žene“ ili „histeričnog muškarca“ od „histerične gomile“. Oboje su vezani samo za **jednu ideju**. Vezanost za jednu ideju se zove **sužena svijest!** U stanju sužene svijesti, odnosno histerije - sve van te ideje se ne „prijmjećuje“; ne zapaža se; ne uzima u obzir! Postoji samo jedna jasna i determinisana istina! I to je stanje u kome **nema sumnje!** To je stanje kada je svakom članu gomile **sve jasno!** Svako zna u čemu je problem!... Sjećam se hora od više stotina hiljada ljudi u Beogradu koji je klicao „Uhapsite Vlasija!! (Drugim riječima na taj način i svi su zaista mislili da je to rješenje problema Kosova!). Kakva sužena svijest! Kakvo reduciranje kolektivističke stvarnosti na pojednostavljeno objašnjenje!

Zašto je to tako?

Gomila („miting“; „štrajk“; „navijačke grupe“,...) imaju svoju posebnu psihologiju, kolektivnu psihologiju koja se razlikuje od psihologije pojedinca. Odnosno, čovjek koji je dio gomile, i čovjek koji je somostalna individua – **nije ista osoba**. To su dvije potpuno različite osobe! Uostalom neka svako sebe testira u različitim situacijama!

Znači, **gomila je psihološki entitet** – kao što je svako od nas **psihološka individua!**

„Psihološka gomila“ posjeduje sljedeće karakteristike:

- a) **Gubitak individualnosti** ili ličnih osobina. Individualne razlike se utapaju u homogenost, u „psihološko tijesto“! Svako misli isto! U uslovima kada se nagomilavaju pojedinci (što više „mitingaša“, „štrajkača“, „navijača“,...) **nagomilava se i povećava ograničenost, manjak znanja, a ne duh i intelekt!**
- b) **Povećanje sugestibilnosti** („osjećaj zaraze opštim ciljem“), osjećaj da čovjek svoj interes lako žrtvuje nekom opštem cilju – cilju gomile!
- c) **Osjećaj moći** – svaki pojedinac u gomili, zbog velikog broja ljudi dobija osjećaj nesavladive moći koja mu dopušta da se predaje nagonima koje bi inače sam obuzdao. Odnosno, taj osjećaj mu daje moć da uradi nešto što sam nikada ne bi uradio!
- d) **Opčinjenost voljom vođe** – to je histerična vjera u snagu i silu izvan sebe! Pojedinac gubi sebe i predaje se vođi (Bogu)! Njegova snaga je izvan njega! On ne vjeruje u sebe! Vjeruje da je snažan onoliko koliko to neko drugi odluči (roditelj, partijski vođa, šef, direktor,...)
- e) **Sklonost agresiji** – osjećaj histerije, moći, gubitak lične odgovornosti gomili daje duh agresije i razbijanja. Gomile su zato rušilačke i zločinačke!

Znači **pojedinac u gomili gubi sebe!** Nestaje razum, a prevladava nesvjesno, poročno u čovjeku!

Gomila natura jednu ideju, npr. navijanja za svoj klub, ideju nacionalizma, antisetimitizma,... To je tzv. **monoideizam**. Ideja vođe je uvijek bila u tome da oni potcjenjuju kritičku sposobnost ljudi (da studiraju stvarnost)! Zato **vođe preziru narod!** Odnosno, preziranje naroda je prvi uslov da bi neko bio vođa! Vođa polazi od toga da narod (gomila) ništa ne zna i da neko mora da mu bude putokaz! I to baš **ON!** Svako drugi je diktator – on je demokrata! To je vladavina laži koja dobrim dijelom prati današnju civilizaciju!

Čovjek se u gomili osjeća bolje! Moćnije! Uvijek je u pravu! Nema dileme! Sve zna! U gomili je toplije! Zar se i ovce ne sakupljaju jedna do druge da bi im bilo toplije!? Gomila je uvijek intelektualno inferiornija od izolovanog čovjeka, pojedinca; gomila je bez znanja, često zločinačka. Sjetih se crnogorskog pohoda na Dubrovnik sa kraja prošlog vijeka... To je bilo vrijeme kada su se slavili heroji – zločinci... Da li smo se u međuvremenu promjenili?

Da li je razumijevanje psihologije socijalnih („društvenih“) gomila znači i razumijevanje psihologije kolektivističkog društva?! Ili, ako se vratim na početak ovog teksta: da li globalizacija i napredna tehnologija (kompjuteri, internet, mobilni) razbijaju to kolektivistično društvo i razbijaju kolektivnu psihologiju gomile?

Po mom mišljenju danas živimo, umjesto u društvu „**revolucionarne gomile**“ (oktobarska revolucije, revolucije u socijalističkim zemljama,...) u društvu „**puzajuće gomile**“ (duh države blagostanja u Evropi), i na početku vladavine „**virtuelne gomile**“!

Odnosno, tehnološka sredstva i uniformizacija svijeta stvaraju „psihologiju gomile“, zasnovanu na iluziji znanja, modernosti, moći, savremenosti i sl. Kakva je sve trka unutar te uniformisane elite, odnosno te danas vladajuće gomile za kupovinom najmodernijih mobilnih telefona, najmoćnijih kompjutera, najnovijih kola, potrebi posjete „elitnih restorana“... Koliko su važni spoljni znaci moći za članove te gomile? Pogotovu u društvima u tranziciji- kakvo je naše u Crnoj Gori!

Nedostatak sopstvenog **JA**, sopstvenog javstva kompenzuje se „simbolima moći“! Odnosno, neshvatljivo je koliko je ta **današnja elita zapravo dio gomile, vladajući vrh gomile! Odnosno, da najveći dio naše današnje elite nije elita, već suženi vrh gomile i duha gomile!** To pojavno obrazovana grupa ljudi na uticajnim položajima (birokratija, mediji, NVO, kvazi umjetnici, kvazi-eksperti i sl.). Kako npr. objasniti da su npr. „najveći intelektualci“ bili i najveći borci za nacionalizam? Kako da su „najveći intelektualci“ toliko isključivi u odnosu na nove ideje?

Tehnologija danas, posebno u tranzicionom društvu, stvara novu elitu koja prije svega preko javnih medija i političkih partija stvara društvo koje ima psihologiju gomile. Današnje društvo je lažno individualističko! Ono je još uvijek društvo gomile, kao što je i bilo u prošlom vijeku! Istina, sada je ta gomila virtuelna! Manje vidljiva! Što je svijest suženija- to je snaga virtuelne gomile sve veća!

Zar danas mediji ne mogu nekom pomoći da bude najpametniji- bez pameti!

Da se neko javno predstavlja kao najveći stvaralac – a da nije ništa stvorio!

Da se neko javnosti prikazuje kao najpošteniji – a da živi od krađe i kriminalnih veza!

Da neko svakome savjetujete šta treba da radi u životu – a da sam u životu nije ništa uradio!

Da neko zagovara transparentnost – a da se o njemu ništa ne zna, niti želi pružiti o sebi bilo kakvu informaciju!

Da neko izigrava hrabrost – ali kada ga napadnu, tada izvodi grupu ispred sebe i predstavlja se kao dio gomile i vuče hrabrost te gomile!

Izgleda da je trenutno unosno preduzetništvo u Crnoj Gori igra sa suženom svijesću i suženom savješću!

Sužena svijest kao način preziranja gomile koja ih podržava i obožava!

Sužena savjest kao način preziranja samih sebe- besprincipijelnost!

Tu leži razlog da se mnogi na današnjoj medijskoj sceni u Crnoj Gori osjećaju dominantno i sveznalački, uživaju u svojoj popularnosti, kao smrznuti čovjek u iluzornom osjećaju toplote!

No, petarde su uvijek bile imitacija eksplozije! Kao imitacije, ipak, ne opstaju dugo!

„Nije važno što znam! Važno je ono što ljudi misle da ja znam!“ reče jednom jedan poznati crnogorski manipulator suženom svijesću gomile i sužene sopstvene savjesti!

Da li je zaista progres neizbježan? Nažalost, izgleda da nije!